

Tófalvi Zoltán

Szabadságra vágyó erdélyi magyarság!

Tisztelgés a 100 éve született dr. Dobai István nemzetközi jogbölcsész életműve előtt

Tisztelt emléktábla-avatók!

Nagyon-nagyon sajnálom, hogy személyesen nem lehetek jelen a dr. Dobai István nemzetközi jogbölcsész – a fogalom is tőle származik! – századik születésnapja emlékére (hogy az május 21-én volt, egyáltalán nem számít!) elhelyezett emléktábla avatóünnepségén, Ákoson. Nagyon szerettem volna itt lenni, hogy a dr. Dobai István nevével fémjelzett pernek és „utóregzéseinak” titkait – ne tűnjön álszerénységnek! – talán legjobban ismerő történészként ezeket az információkat megosszam Önökkel.

Az első titkot már a bevezetőben közlöm Önökkel: e sorok írója találta meg a Securitate Irattárát Tanulmányozó Országos Tanács bukaresti levéltárában az „ENSZ-memorandum” néven joggal híressé vált per dokumentumait, magát az „ENSZ-memorandum”-ot, amelyeknek másodpéldányát – Varga László, a per idején abrudbányai református lelkész, közvetítésével – átadtam dr. Dobai Istvánnak, majd az *1956 erdélyi mártírjai* című, tízkötetesre tervezett sorozatom III. kötetének nyomdai előkészítéskor mindkettőjüket felkértem: írják meg a véleményüket a periratról, a megtalált levéltári dokumen-

tumokról. Az ő soraikkal jelent meg az a kötet, amely az Amerikai Egyesült Államoktól Kanadán, Németországon, Magyarországon át Ausztráliáig nagy sikert aratott. Ez azért fontos információ, mert az 1990-es évek elején dr. Dobai István közölte a sajtóban az „ENSZ-memorandum” rekonstruált változatát, amely köszönőviszonyban sem volt az eredeti, 1957. február 8-i dátummal véglegesített dokumentummal. Míg az eredeti egy 33 éves kiváló jogász, egyetemi tanársegéd nagyon alaposan kidolgozott, magyar–román lakosságcserét javasoló dokumentuma, addig az 1990-es fejből újraalkotott rekonstrukció már jelezte: az emberi memória mindenkinél véges!

Az „ENSZ-memorandum” eredeti példányát, a dr. Dobai Istvánnál 1957. március 20-i esti letartóztatásakor – akkor tért vissza Gyulafehérvárról, a XX. század legnagyobb magyarjától, Márton Áron erdélyi római katolikus püspöktől – a periratnak, a kutatásaim során megtalált követési dossziéknak első példányát ezennel felajánlom Ákos községnek, a Dobai István Társaságnak, dr. Dobai István gyerekeinek, unokáinak, dédunokáinak! Így próbálom Ákos község lakói, az Ákos

Az emléktáblát 2024. október 27-én avatták fel az ákosi (ma Szatmár megye, Románia) református gyülekezeti házon

nemzetség utódai iránti tiszteletemet kifejezni, akik az 1175-ben épített legnagyobb erdélyi Árpád-kori román stílusú templom 1862-ik évi leégése után nem engedtek a historizáló „szirénhangoknak”, és mintegy arra kötelezték az újjáépítést és renoválást vezető nemzetközi hírnevű építésszt, Schulek Frigyest, hogy az eredeti, különleges, vakolatlan külsővel őrizték meg az egyetemes utókornak. Ami nem sikerült a budavári Nagyboldogasszony, ismertebb nevén Mátyás-templom esetében, az sikerült Ákoston! Töredelmesen bevallom: évekkel ezelőtt egy egész napon csodáltam az ákosi, 1540–1550 körülől a reformátusoké lett templom külső és belső egyedülálló remekműveit, és jobban elbűvölt, mint a párizsi Notre-Dame-székesegyház! Erdélyben, Magyarországon, a Felvi-

déken, Kárpátalján, a Bácskában, Szerémségben, az Őrségben minden olyan műemlék „hűségese mása” megvan, amelyekre oly büszke – a magyarság élet-halál harcának köszönhetően! – Nyugat-Európa. Ez az ákosi konokság, megtörhetetlenség tetten érhető a Dobai-periratban, a Dobai-életműben. Ezért ajánlom fel Ákos községnek a perrel és utóéletével kapcsolatos összes levéltári dokumentumot.

Történelmi pályafutásom során először kerül sor ilyen felajánlásra. Csak jelzem: a per egyik mártírjáról, a dési börtönben agyonvert Szekeresi Nagy Józsefről, Ákos község 1940–1944 közötti falusbírójáról (1913. március 8., Ákos – 1961. augusztus 6., Dés) külön tanulmányt közöltem a Sepsiszentgyörgyön megjelenő *Háromszék* napilapban. Talán kevesen tudják: Nagy Józsefnek köszönhető, hogy 1944 őszén sem a Maniugárdisták és „voluntárok”, sem a bevonuló szovjet csapatok nem garázdálkodtak Ákoston, senkit nem hurcoltak el, sem a barcaföldvári megsemmisítő munkatáborba, sem a Szovjetunióba, úgynevezett málenkij robotra. Akkor tekintélye volt a faluban, hogy a berendezkedő kommunista hatalomnak előbb kényszerlakhelyre kellett hurcolnia Szekeresi Nagy Józsefet, hogy később elindíthassák az erőszakos kollektivizálást. 1957 szeptemberében a szamosújvári gyűjtőfegyházba került, onnan vitték a kolozsvári tárgyalásra. az ítélet kihirdetése után átvitték Dél-Romániába, a jilvai börtönbe – 1996 szeptemberében díjnyertes dokumentumfilmet készítettünk *A halálmenet megisméltése* címmel, végig jelen volt a Dobai-per másodrendű vádlottja, Varga László, akkor már marosvásár-

helyi református lelkész is. A jilvai börtön kintről alig látszik, négyemeletes halálbörtön a föld alatt, majd a pitești fegyházba került, 1960 júniusában átszállították a dési börtönbe, ott halt meg 48 évesen. Szekeresi Nagy József portréja nélkül nem lehet megírni Ákos hiteles történetét! (2011. szeptember 4-én állítottak emléktáblát neki ugyanott, ahol Dobai Istvánnak – szerk. megj.)

2024. október 27-ét írunk. Hatvan-nyolc évvel ezelőtt a magyar forradalom és nemzeti szabadságharc – ahogyan a hat év börtönbüntetésre ítélt Páskándi Géza, a Szatmárhegyen, tehát úgymond a „szomszédban” 1933-ban született Kossuth-díjas költő, író, drámaíró, esszéíró nevezte – dicsőséges napjait ünnepelte az egész világ. Tizenkét éves gyermekként a szülőfalumban, a sóvidéki Korondon, a faze-kasok, taplóművesek falujában magam is tanúja voltam annak a páratlan lelkesedésnek, amely az egész erdélyi magyarságot – még a volt illegális kommunistákat is – átfogta, lenyűgözte.

Dr. Dobai István emléktáblájának a leleplezése alkalmából – ez Tabajdi György Pál, a Dobai István Társaság elnöke életművének legfontosabb alkotása – az egyetemes magyar kollektív emlékezettel tudatosítani kell: az 1956-os magyar forradalom és nemzeti szabadságharc első letartóztatásaira, pereire nem Budapesten vagy Debrecenben került sor, hanem Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Szovátán. 1956. október 25-én letartóztatták az akkor VI. éves egyetemi hallgatót, Balázs Imre festőművészt, a bolgár származású, de teljes szívvel magyar érzelmű Tirnován Arisztid Vid hallgatót, szobrászművészt, mert 1956. október 24-én este

diákszövetségi gyűlést tartottak Mátyás király kolozsvári szülőháza híres lovagtermében. 1956. december 13-án mindkettőjüket hét-hét év börtönbüntetésre ítélték. 1956. október 28–29-én letartóztatták – „fegyveres felkelés előkészítése és tiltott fegyver tartása” vádjával – az első szovátai csoport tagjait. 1956. december 16-án a szovátai Kelemen Imre elsőrendű vádlottat és Dósa Imrét 10-10 év, Magyarai Ferencet és Tofán Mihályt 8-8 év, Fülöp Sándort és Páll Istvánt 5-5 év, Kelemen Lászlót és Tofán Sándort 4-4 év börtönbüntetéssel sújtották. Magyarországon akkor került sor az első letartóztatásokra, amikor Erdélyben az első tíz magyar elítélt már börtönben ült!

Az 1956-os magyar forradalom vérbe fojtása után is az első kivégzettek szintén erdélyiek voltak: a marosvásárhelyi születésű Dudás Józsefet és a Krassó-Szörény vármegyei, zaguzsényi születésű Szabó Jánost, a budapesti Széna téri forradalmárok legendás parancsnokát 1957. január 19-én – fellebbezési jog nélkül – kivégezték, felakasztották!

Dr. Dobai István szoros kapcsolatban állt a szervezkedések, szervezkedési kísérletek vezetőivel, tagjaival, a börtönben együtt éltek át az elképzelhetetlen szenvedéseket. Dobai István és Varga László joggal mondták e sorok írójának: „A politikai börtönökben csak az maradt életben, akinek volt kellő hite és humorérzéke.” Mindkettőjüknek volt kellő hite és humorérzéke. Talán ez a hosszú életük igazi titka.

Szerintem a budapesti Terror Háza Múzeum homlokzatára, és annak az épületnek a homlokzatára, amelynek falán ma leleplezik a 100 éve született dr. Dobai István emléktábláját a Tőle

származó 1956-os vallomást kellene felírni. (Azért nem idézem, mert hosszabb lenne!)

1956 jelentősége nem a hősi tettekben, harcokban van, hanem abban, hogy minden magyar egyformán érzett és tett – mások helyett is – függetlenül attól, hogy a Gondviselés melyik országban, társadalmi helyzetben találta. Ez volt a világtörténelmi nóvum! Hogy rövid ideig tartott, mellékes. Felvillantotta az emberiség előtt ezt a lehetőséget!

Dr. Dobai István életművének legfontosabb darabja az „ENSZ-memorandum”, a felgöngyölítés után elindított nagy per. Az 1920. június 4-i trianoni békediktátum aláírása után – e sorok írója járt a versailles-i kastélyparkban lévő Nagy Trianon palotában, ahol aláírták a szerződést, semmilyen tábla, felirat nem emlékeztet a végzetes eseményre – az erdélyi kérdés megoldására többen keresték a választ. Érdekes, hogy a négy nagy terv, elképzelés szerzői közül hárman a Partium, a „csatolt részek” szülőttei voltak: Szoboszlai Aladár magyarpécskai, aradi, Óbéd községi, temessági római katolikus plébános, Sass Kálmán érmihályfalvi református lelkész – gálospetri születésű, igazi „self made man”, önmagát megvalósító értelmiségi, és csak a negyedik a történelmi Erdély gyermeke, a csíksomlyói születésű Fodor Pál út-, híd-, vasútépítő mérnök. Szoboszlai Aladár magyar–román laza konföderációt, Sass Kálmán legalább a Partium Magyarországhoz való csatolását, az erdélyi magyarság jogegyenlőségének teljes körű biztosítását, Dobai István és Fodor Pál – egymásról semmit sem tudva, egymástól függetlenül! – a magyar–román lakosságcsere-

tartották az erdélyi kérdés megoldásának. Mindketten a „legilletékesebbtől”, Márton Áron püspöktől kértek tanácsot, eligazítást, hiszen Márton Áron is a független Erdély gondolatának volt a híve. Kevesen tudják, de fontos tudatosítani: Sabin Manuilă román történész, szociológus 1941. október 15-én személyesen Ion Antonescu marsallnak mutatta be a román–magyar lakosságcsere tervezetét. Megtaláltam, tanulmányban és kötetben is közöltem. A Gheorghe Gheorghiu-Dej vezette román kommunista diktatúra által kivégzett Lucrețiu Pătrășcanu kommunista igazságügyi miniszter is a román–magyar lakosságcsere-t javasolta 1946-ban Kolozsváron. Várták, hogyan végződik a csehszlovák–magyar lakosságcsere. Szerencsére megtaláltam a Magyar Országos Levéltárban Márton Áron 1945. évi tervezetét, és az 1946-ban összeállított székely autonómiatervezetet, amelyik nagyon okosan a barcasági magyarokat is a székelyföldi autonóm régióhoz sorolta.

A levéltári dokumentumok szerint: „A Dobai István által az erdélyi kérdésben szerkesztett revizionista emlékirata négy változatot foglalt magában, éspedig:

1. Erdély legyen Romániáé
2. Erdély legyen Magyarországé
3. Erdély legyen autonóm
4. Erdélyt Románia és Magyarország között osszák két részre, majd hajtsák végre a kölcsönös lakosságcseret.

Dr. Dobai István és Fodor Pál az ENSZ égisze alatt, előzetes tárgyalások után képzelte el a lakosságcseret, míg a román lakosságcsere-terveket Románia égisze alatt képzelték el.

Dobai az 1957. február 8-án véglegesített tervezetet megvitatta Ravasz

Lászlóval, 1956 nyarán-őszén a Magyarországra látogató Komáromy József és Varga László közvetítésével megmutatta Németh Lászlónak, Kodolányi Jánosnak, Tamási Áronnak. Elvben mindannyian egyetértettek a tervvel, de konkrét támogatást – helyzetüknél fogva – nem is nyújthattak. Mindezt részletesen bemutattam az *1956 erdélyi mártírjai* sorozatom harmadik kötetében. Nemcsak a le tartóztatáskor készült fényképeket, hanem az „ENSZ-memorandum” eredeti példányáról készült felvételeket, arról a két vonatjegyről készült fényképet, amelyekkel Dobai István Gyulafehérvárra és onnan vissza, Kolozsvárra utazott. Természetesen annak az írógépnek a fényképét is közlöm, amelyen Dobai István az „ENSZ-memorandum”-ot legépelte. Azért hívják „ENSZ-memorandum”-nak, mert Dobai és társai úgy képzelték el, hogy a lakosságcsere-tervet az 1956. október 28-án az ENSZ-ben tárgyalni kezdett „magyar kérdés” appendixeként, mellékleteként az Egyesült Nemzetek Szervezete elé tárják. Később maguk mondták ki: az ENSZ egy „sóhivatal”.

Szólnom kell Varga László református lelkész kivételes memóriájáról. Varga László a magyar forradalom idején, 1956. október 23-tól november 3-ig Budapesten tartózkodott. Szem- és fültanúja volt minden fontos eseménynek. Naplót írt, amelyet Abrudbányán közeli ismerősénél rejtett. A felesége, grafikus művésznő, a letartóztatása után abbéli félelmében, hogy Varga Lászlóból kiverik az eldugott napló rejtkehelyét, a saját forradalmi rajzaival együtt elégette. De a Securitate is rájött Varga László

kivételes emlékező tehetségére, és kötelezte a napló börtönbeli újraírására. Varga napra, órára lebontva tökéletes naplót írt újra. Nincs hasonló napló az egész 1956-os magyar forradalom történetében! A kötetben teljes egészében közlöm a naplót, azzal a megjegyzéssel: Varga László kivételes memóriája őrizte meg Páskándi Géza és Páll Lajos börtönben, fejből megfogalmazott verseit. Ezeket a verseket 1990 elején tollba mondta, és így maradtak meg az utókor számára.

Most, amikor Ákos községben leleplezik a dr. Dobai István 100. születésnapja tiszteletére alkotott emléktáblát, tisztelettel kérem a jelenlévőket, közeli és távoli ünneplőket: hajtsák meg a fejüket személye előtt! Talán az egyetlen volt a romániai politikai börtönökben, aki szabadulásáig minden este azzal a rabtársaitól hallott suttogással feküdt le, hogy megfojtják, mert Romániát szét akarta darabolni a tervezetével! Kérem tisztelettel: akinek nem volt kellő istenhite, humorérzéke, túlélte volna?

Abban nagyon tévedett, hogy nem tudta, ki jelentette fel. A Securitate minden lépését, mozdulatát, írását követte! Arról nem is beszélve, hogy a kötetben is bemutatott, az 1990-es évek elején keringő Demény Dezső-interjú szerzője „Pădureanu” fedőnéven a Securitate besúgója volt. Ez a Demény Dezső a közismert, nagy tekintélynek örvendő Demény Piroska férje, a kolozsvári Brassai Sámuel Gimnázium tanára volt.

Tiszteletem Ákos község minden lakója előtt, hogy ilyen nagyszerű fiakat adott a magyar és az egyetemes történelemnek. Ne tekintsék álszerénységnek, és önmagam mutogatásának:

úgy érzem, a dr. Dobai István és társai peréről szóló kötetnek minden ákosi családban helyet kellene biztosítani. Reménykedjünk: megjelenik a bővített újrakiadás újabb és újabb levéltári dokumentumokkal!

Az ákosiak ma egy kivételes ünnepi esemény szem- és fültanúi. Tekintsék tisztelem jelének ezt a hosszúnak tűnő megemlékezést!

Budapest, 2024. október 25-én

II. Rákóczi Ferenc mellszobra (Belényesújlak), fotografálta Fórián Andrea